

Terörizmle Mücadele Çerçevesinde Fırat Kalkanı Harekâtının Hukuki Gerekeşi

Terörizmle Mücadele Çerçevesinde Fırat Kalkanı Harekâtının Hukuki Gerekeşi[1]

Erol BURAL

1. GİRİŞ

2010 yılı aralık ayında Tunus'ta bir seyyar satıcının kendisini yakmasıyla birlikte protesto gösterilerinin yaygınlaşması, ardından söz konusu gösterilerin Tunus'ta sınırlı kalmayıp hızla Mısır, Yemen, Cezayir, Ürdün gibi bölge ülkelerine sıçraması bir domino etkisi yaratmış, 15 Mart 2011 tarihinde benzer eylemler Suriye'nin Dera şehrinde baş göstermiştir.

Kısa süre içerisinde önce iç savaş ardından vekalet savaşlarına sahne olmaya başlayan Suriye'de; olaylara müdahil olmak isteyen ABD ve Rusya Federasyonu, İran gibi devletler, devlet dışı silahlı aktörler, istihbarat teşkilatları ve sivil toplum kuruluşları da yer almaya başlamış, ülkedeki durum daha da karmaşık bir hale dönüşmüştür. Olayların başlangıç safhasında Suriye Hükümeti birtakım reformlar yapmaya çalışsa da kontrolü sağlayamamış, silahlı muhalif gruplarla hükümet güçleri arasında silahlı çatışmalar yaşanmaya başlamış, iç karşılıkları kuluçka dönemi olarak kullanma yeteneğine sahip terör örgütleri Suriye'de kendisine yer bulmaya çalışmıştır.

Söz konusu terör örgütlerinden ikisi, PKK/PYD ve DEAŞ terör örgütleri, Suriye kuzeyinde yerleştikleri bölgelerden ülkemize yönelik eylemler gerçekleştirmeye başlamışlardır. Ayrıca DEAŞ terör örgütü İstanbul ve Ankara başta olmak üzere Türkiye'de çok sayıda terör eylemi de düzenlemiştir.

Suriye'deki kriz seviyesinin yükselmesine paralel olarak Türkiye'ye yönelik artan güvenlik tehdidi 2016 yılında en yüksek seviyeye çıkmış, DEAŞ terör örgütü Suriye'nin kuzeyinde elde bulundurduğu alanlardan ülkemizin güney illerine roket ve havan saldırıları düzenlemiş, bu saldırılar 2016 yılı Nisan-Mayıs aylarında artış göstermiş, çok sayıda vatandaşımız hayatını kaybetmiş ve yaralanmıştır.

DEAŞ saldırıları üzerine Türkiye, DEAŞ ile PKK/PYD terör unsurlarını bütünüyle temizlemek, Suriye'nin toprak bütünlüğünü korumak, Suriye kuzeyinde ülkemiz topraklarına paralel terör koridoru oluşumunu engellemek, sınır güvenliğini sağlamak amacıyla 24 Ağustos 2016 tarihinde Suriye'nin kuzeyindeki Cerablus kentinden başlayarak Fırat Kalkanı Harekâtını başlatmıştır.

Bu çalışmada amaç; Türkiye'nin Suriye'nin kuzeyine düzenlediği Fırat Kalkanı Harekâtının hukuki gerekçelerini incelemektir. Bu çalışmanın temel hipotezi; Türkiye'nin egemenlik haklarını korumak, Suriye'nin kuzeyinde yerleşik terör örgütlerinin ülkemize yönelik terör eylemlerini önlemek amacıyla uluslararası güvenlik hukuku kurallarına ve Birleşmiş Milletler Antlaşması'nın 51. maddesiyle düzenlenen meşru müdafaa hakkına uygun şekilde kuvvet kullandığıdır.

Çalışmada öncelikle Fırat Kalkanı Harekâtı öncesi meydana gelen terör eylemleri ortaya konulacak, Fırat Kalkanı Harekâtının hangi amaçlarla icra edildiğine değinilecek, Birleşmiş Milletler Antlaşması kapsamında kuvvet kullanma yasağı ve meşru müdafaa hakkı kavramları incelenecek ve son olarak Fırat Kalkanı Harekâtının uluslararası güvenlik hukuku çerçevesinde değerlendirilmesi yapılacaktır.

2. FIRAT KALKANI HAREKÂTI ÖNCESİ TÜRKİYE'YE YÖNELİK TERÖR EYLEMLERİ

Fırat Kalkanı Harekâtına giden süreç içerisinde tekâmül eden bir dizi güvenlik riski Türkiye'nin Suriye'ye yönelik askeri müdahalesini bir zorunluluk olarak açığa çıkarmıştır. Birincisi, DEAŞ'ın Türkiye'nin özellikle büyükşehirlerini canlı bomba eylemleri düzenlemek suretiyle hedef almasıdır. İkincisi, DEAŞ'ın Suriye'nin kuzeyindeki Azez-Cerablus bölgesinde yaklaşık 100 kilometrelik bir sınır hattını kontrolünde tutmasıdır. Zira bu sınır hattı üzerinde kurduğu hâkimiyet sayesinde DEAŞ'ın, Kilis başta olmak üzere Türkiye'nin hudut hattında bulunan diğer sınır illerini ve askeri noktalarını hedef alması mümkün bir hal almıştır.

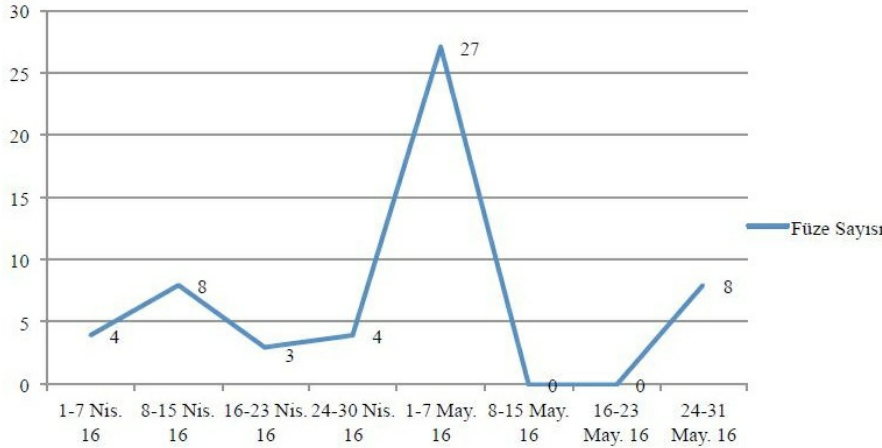
Fırat Kalkanı Harekâtı öncesi, yani 2016 yılının ilk aylarından itibaren DEAŞ'ın Kilis'e yoğun saldırılarda bulunması örgütün Türkiye stratejisinde ciddi bir değişikliğe gittiğinin somut bir kanıtıdır. Zira önceki büyük çaplı saldırılar incelendiğinde DEAŞ, Türkiye'de belirli hedefler doğrultusunda eylemler gerçekleştirmiştir. Örneğin 5 Haziran 2015 Diyarbakır[2], 20 Temmuz 2015 Suruç[3] ve 10 Ekim 2015 Ulus[4] saldırılarında görüldüğü üzere DEAŞ'ın söz konusu eylemlerinin temel amacı; PKK/PYD terör örgütü ile Suriye ve Irak'ta olan çatışmasını Türkiye topraklarına taşımak PKK terör örgütü çizgisindeki şahısları bombalı saldırılarla hedef almaktır. Bu yaklaşımın aynı zamanda Türkiye'den adam devşirme stratejisinin kritik bir unsuru olarak da işlevselleştirmiştir.

Daha açık ve yalın bir izahla DEAŞ şiddetli bir PKK karşıtlığına oynayarak hem Türkiye nüfusunun sempatisini kazanmayı amaçlamış hem de Türkiye'de hassasiyet arz eden etnik ve mezhepsel hususları kayışarak ülkeyi istikrarsızlaştırmayı denemiştir. 12 Ocak 2016 Sultanahmet saldırısıyla[5] DEAŞ'ın Türkiye topraklarında ilk kez yabancı ülke vatandaşlarını hedef aldığına şahit olunmuştur. Yine 19 Mart 2016 İstiklal Caddesi patlaması[6] da benzer münvalde yabancılara karşı yapılmış bir eylem niteliğindedir. DEAŞ bu şekilde koalisyona mensup ülke vatandaşlarını cezalandırarak mevzubahis ülkelerden intikam aldığını düşünen Türkiye'den adam devşirme stratejisinin içine yabancı düşmanlığını da eklemiştir. Benzer şekilde 28 Haziran 2016 tarihinde İstanbul Atatürk Havalimanı dış hatlar terminalinde düzenlenen 3 ayrı intihar saldırısında 45 kişinin yaşamını yitirmesi ve 163 kişinin yaralanması da sayılabilir.

DEAŞ'ın Türkiye'ye yönelik tehdidi sadece ülke içindeki terör saldırılarıyla sınırlı kalmamıştır. Kilis'in ilk kez fiziksel hedef alındığı tarih olan 18 Ocak 2016 DEAŞ'ın Türkiye'ye yönelik terör stratejisi bakımından ilkleri ihtiva etmiştir: Birincisi önceki saldırılarda spesifik hedefler belirleyen örgüt, bu saldırısıyla rastgele bir biçimde sivilleri hedef almıştır. İkincisi DEAŞ, Türkiye topraklarına ilk kez füze saldırısında bulunmaya başlamıştır. Füze saldırılarına ilave olarak bu dönemde, 20 Ağustos 2016 tarihinde Gaziantep'teki bir sokak düğününe düzenlenen canlı bombalı saldırıda 57 kişi hayatını kaybetmiş 87 kişi yaralanmıştır.

DEAŞ, füze saldırılarını neredeyse her gün yoğun olarak gerçekleştirdiği Nisan-Mayıs 2016 döneminde Kilis'i 54 Katyüşa roketiyle hedef almak suretiyle saldırılarını yoğunlaştırmıştır. Bu saldırıların neticesinde 12'si Türk, 7'si Suriyeli olmak üzere 19 kişi hayatını kaybederken, 67 kişi de yaralanmıştır.

Katyüşa roketinin menzili 20 kilometre civarında olmasına rağmen örgütün söz konusu füzeleri modifiye etmek kaydıyla menzilin artması, Türkiye'nin güney sınırına yönelik tehdidi daha üst bir seviyeye taşımıştır. Bu nedendir ki Katyüşa roketleri zamanla Türkiye'yi Suriye sahasında önlem almaya mecbur kılmiş, örgütün yönelttiği roket tehdidini ortadan kaldırmak üzere askeri operasyon icra etmeyi bir mecburiyete dönüştürmüştür.

Grafik 1 – Kilis'e Atılan Füze Miktarı (Nisan-Mayıs 2016)

Füze tehdidine ilaveten DEAŞ'ın Fırat Kalkanı Harekâtından hemen önce Gaziantep'te bir düğüne intihar saldırısı gerçekleştirerek 54 sivilin ölümüne neden olması ve ayrıca sivil alanları daha yoğun bir şekilde füzele hedef almasına istinaden zahir eden yeni riskler; Türkiye'nin DEAŞ ile askeri düzeyde mücadele etmesini zaruri kılmiş, askeri harekâtın hazırlıklarını hızlandırmıştır.

Türkiye Cumhuriyeti, 24 Ağustos 2016 tarihinde, BM Sözleşmesi'nin 51. maddesinden kaynaklanan haklarını kullandığını açıklamış ve Fırat Kalkanı Harekâtını başlatmıştır. Milli Güvenlik Kurulu'nun 28 Eylül 2016 tarihli toplantısına ilişkin basın açıklaması, harekâtın hedeflerinin, sınır güvenliğinin sağlanması ve Suriye'nin kuzeyinde DEAŞ terör örgütü ile BM kararları çerçevesinde mücadele edilmesi olduğunu belirtmiş; PKK terör örgütünün bir terör koridoru oluşmasına misaade edilmeyeceğini vurgulamıştır (Kasapoğlu ve Ülgen, 2017, s.2).

3. BİRLEŞMİŞ MİLLETLER ANTLAŞMASI KAPSAMINDA KUVVET KULLANMA YASAĞI

1945 yılından günümüze kadar ulaşan zaman dilimi için söyleyecek olursak, uluslararası hukukta kuvvet kullanma dair getirilen en temel düzenleme BM Antlaşması'nda yer almaktadır. Birleşmiş Milletler düzeninde devletler, Milletler Cemiyeti düzeninden farklı olarak, uluslararası ilişkilerinde gerek herhangi bir başka devletin toprak bütünlüğüne ya da siyasi bağımsızlığına karşı, Birleşmiş Milletlerin amaçlarıyla bağdaşmayacak şekilde herhangi bir biçimde kuvvet kullanma tehdidinde ya da kuvvet kullanılmasına başvurmadan kaçınma yükümlülüğü altındadır. Birleşmiş Milletler Antlaşması 2'nci maddesinin 4'üncü fıkrasında şu ifadeler yer almaktadır:

"Tüm üyeler, uluslararası ilişkilerinde gerek herhangi bir başka devletin toprak bütünlüğüne ya da siyasi bağımsızlığına karşı, gerekse Birleşmiş Milletlerin amaçları ile bağdaşmayacak herhangi bir biçimde kuvvet kullanma tehdidinde ya da kuvvet kullanılmasına başvurmadan kaçınır".

Madde 2/3'te ise "Tüm üyeler, uluslararası nitelikteki uyuşmazlıklarını uluslararası barış ve güvenliği ve adaleti tehlikeye düşürmeyecek biçimde, barış yollarla çözerler" hükmü düzenlenerek uyuşmazlıkların barışçıl bir biçimde çözülmesi yükümlülüğü getirilmiştir (Değdaş, 2018, s.24).

Bir ülkeye karşı kuvvet kullanımı, uluslararası hukuka göre, müdahale kapsamına girmektedir. Müdahale, uluslararası hukukta normatif bir ilke olan devletlerin egemenliği ilkesini ihlal eden ve müdahalede bulunulan devletin rızası olmadan gerçekleşen her türlü eylemdir. Gerek uluslararası teamül hukuku gerek BM Antlaşmasına göre (2.1. madde) devletlerin egemenliği ve egemen eşitliği, uluslararası sistemin ve düzenin temel ilkesini oluşturmaktadır, bu ilke uluslararası barış ve güvenliğin idamesi bakımından vazgeçilmez bir nitelik taşımaktadır. Egemenlik, devletler arası ilişkiler bağlamında, devletlerin yetki, bağımsızlık ve hukuki açılardan eşitliklerini belirlemektedir.

Uluslararası hukukta normatif bir ilke olan devletlerin egemen eşitliği ilkesi doğrultusunda, BM Antlaşmasının 2.4 ve 2.7 maddeleriyle, devletlerin toprak bütünlüklerine ve siyasi bağımsızlıklarına karşı kuvvet kullanma veya kuvvet kullanma tehdidinde bulunma tehdidi yasaklanmış ve işlerine karşın ilkesi vazedilmiştir.

Egemenlik ve egemen eşitlik temel ilke, kuvvet kullanma ise istisnai yetki olarak kabul edilmiştir. BM Antlaşmasında gözetilen temel amaç, devletlerin kuvvet kullanmasını yasaklamaktır. Bu maddede, "savaş" yerine, kuvvet kullanma ifadesinin kullanılmasındaki amaç, sadece savaşın değil, savaş varmayan kuvvet kullanımının da tümden yasaklanmasıdır. Kuvvet kullanma yasağının, uluslararası teamül hukukun "buyruk/amir kural" niteliğindeki bir ilkesi haline geldiği kabul edilmektedir.

BM Antlaşmasında bu ilkeye sadece iki istisna getirilmiştir. Bu istisnalar, devletlerin BM Antlaşmasının 51. maddesindeki "**meşru müdafaa hakkı**" doğrultusunda bireysel ya da kolektif olarak icra ettikleri kuvvet kullanımı ile **BMGK'nin BM Antlaşmasının VII. Bölümü çerçevesinde** uluslararası barış ve güvenliğe yönelik bir tehdit, saldırı veya barışın ihlali olduğunu tespit eden bir karar arak **zorlayıcı askeri tedbirlere karar vermesi** halleridir (Balık, 2015, ss.50-51).

Kuvvet kullanma bakımından, yasaklanan kuvvetin ne olduğu konusunda iki farklı görüş bulunmaktadır. Birinci görüşe göre, yasaklanan kuvvet kullanma sadece silahlı kuvvet kullanımıdır. Bu görüşü benimseyenlerin dayandığı temel dayanak, BM Antlaşması'nın hazırlık çalışmaları esnasında bazı devletlerin yaptığı önerilerdir. Bu kapsamda Brezilya'nın, ekonomik tedbirler; İran'ın, doğrudan veya dolaylı müdahalelerin; Ekvador'un ise fiziksel güçle birlikte moral güç kullanımının da yasak kapsamına alınması önerileri söz konusu olmuş ancak reddedilmiştir. Bu görüşü destekleyen bir başka durum ise BM Antlaşması'nın giriş kısmında, 41 ve 46. maddelerinde ve madde 2/4'ü açıklamak ve yorumlamak amacıyla BM Genel Kurulu tarafından 1970'te kabul edilen BM Antlaşması Uyarınca Devletler Arasında Dostça İlişkiler ve İşbirliğine İlişkin Uluslararası Hukuk İlkeleri Genel Kurul Kararı'nda silahlı kuvvet kullanımından bahsedilmesidir.

İkinci görüşe göre ise, yasaklanan kuvvetin niteliği BM Antlaşması madde 2/4'ün amacı dikkate alınarak değerlendirilmelidir. BM Antlaşması'nın temel amacı olan uluslararası barış ve güvenliğin korunmasını sağlanmaya yönelik konulmuş olan madde 2/4, devletlerin ülke bütünlüğünü ve siyasi bağımsızlığını koruma gayesindedir. Dolayısıyla ekonomik ve siyasal baskılar da tıpkı silahlı kuvvet kullanımı gibi bu amaca zarar verebilecek niteliktedir. Bu sebeple, bu tür zorlayıcı tedbirler de yasaklanan kuvvet kullanım şekilleri olarak değerlendirilmelidir. Bu görüş, özellikle ekonomik anlamda zayıf olan devletler tarafından savunulmuş, ancak genel olarak kabul görmemiştir.

Kuvvet kullanma tehdidi bakımından ise; hangi eylemlerin kuvvet kullanma tehdidi sayılacağına ilişkin bir açık söz konusu değildir. Nitekim saldırı teriminin tanımı yapıldığı 1974 tarih ve 3314 sayılı Saldırının Tanımına İlişkin Genel Kurul Kararı'nda saldırı eylemini teşkil eden ve dolayısıyla her biri birer kuvvet kullanma şekli olan eylemler sıralanmış ancak kuvvet kullanma tehdidinden hiç bahsedilmemiştir. Kuvvet kullanma tehdidinin tespitini yapmak BM Güvenlik Konseyi'nin yetkisindedir. Sözlü olarak veya eylem yoluyla gerçekleştirilen tehdidin kuvvet kullanma tehdidi teşkil edebilmesi için her an gerçekleşme olasılığının bulunması gerekir. Aksi takdirde gelecekte belli olmayan bir zamanda gerçekleştirilebileceği söylenen eylemler kuvvet kullanma tehdidi kapsamında değerlendirilemez.

İlişkilerin problemli olduğu bir devlete olan sınıra yakın yerlerde yapılan bir askeri manevra veya tıpkı Irak'ın 1990'da Kuveyt'le görüşmelerin halen devam ettiği süreçte yaptığı gibi sınıra asker yağma, kuvvet kullanma tehdidi kapsamında değerlendirilebilir. Uyarı ile tehdidi birbirinden ayıran fark, tehdidin her an gerçekleşme olasılığı taşıyor olmasıdır.

Yasaklanan kuvvetin niteliği konusunda ifade edilmesi gereken hususlardan birisi de dolaylı saldırı hususudur. Saldırının Tanımına İlişkin Genel Kurul Kararı'nın 3. maddesinde yer alan dolaylı saldırı eylemlerinin saldırı kapsamına dâhil edilmesi hususu, bu eylemlerin her birinin birer kuvvet kullanma şekli olarak değerlendirilebilmesi gerçeğiyle birlikte ele alındığında; dolaylı kuvvet

kullanımının da tıpkı doğrudan silahlı kuvvet kullanımı gibi BM Antlaşması madde 2/4 tarafından yasaklandığı sonucuna ulaşabiliriz. Nitekim Uluslararası Adalet Divanı da 1986 Nikaragua Davası'na ilişkin kararının (d) paragrafında, Nikaragua ülkesinde bazı liman, askeri üs ve devriye gemilerine yönelik bizzat ABD askerleri tarafından gerçekleştirilen eylemleri başka bir devlete karşı kuvvet kullanımı olarak nitelmiş, dolaylı saldırıyı meşru savunma hakkına doğuran bir durum olarak değerlendirmiştir. Bu kapsamda yasaklanan kuvvetin niteliğine ilişkin olarak, BM Antlaşması madde 2/4'ün kuvvet kullanımı ve tehdidini birlikte yasakladığı, kuvvet kullanımı dolaylı veya doğrudan silahlı kuvvet kullanımı olduğu, her an gerçekleşme olasılığı taşıması gereken kuvvet kullanma tehdidini ise ne olduğunun BM Güvenlik Konseyi tarafından tespit edildiği söylenebilir (Atalay, 2019, ss.9-11).

4. BİRLEŞMİŞ MİLLETLER ANTLAŞMASI KAPSAMINDA MEŞRU MÜDAFAA HAKKI

Kuvvet kullanma yasağının tek istisnası ise BM Antlaşmasının "Barışın Tehdidi, Bozulması ve Saldırma Fıili Halinde Yapılacak Hareket" başlıklı yedinci bölüm 51. maddesinde düzenlenen meşru müdafaa hakkıdır. Birleşmiş Milletler Antlaşmasının 51. maddesinde şu ifadeler yer almaktadır:

"Bu Antlaşmanın hiçbir hükmü, Birleşmiş Milletler üyelerinden birinin silahlı bir saldırıya hedef olması halinde, Güvenlik Konseyi uluslararası barış ve güvenliğin korunması için gerekli önlemleri almaya dek, bu üyenin doğal olan bireysel ya da ortak meşru savunma hakkına hâle getirmez. Üyelerin bu meşru savunma hakkını kullanırken aldıkları önlemler hemen Güvenlik Konseyine bildirilir ve Konseyin iş bu Antlaşma gereğince uluslararası barış ve güvenliğin korunması ya da yeniden kurulması için gerekli göreceği biçimde her an hareket etme yetki ve görevini hiçbir biçimde etkilemez."

Bu hakkın Birleşmiş Milletleri tamamen devre dışı bırakma ve savaşı genel uluslararası hukuk kurallarının temel bir istisnası haline getiren bir hak değil, Birleşmiş Milletlerin derhal müdahale edememesi nedeniyle doğacak bir savunma boşluğunun giderilmesini mümkün kılmak için getirilmiş bir hak olduğu açıktır.

En yalın anlamıyla meşru müdafaa hakkı, dışarıdan yönelen bir saldırıya karşı, devletin meşru olarak kuvvet kullanma hakkıdır. Meşru müdafaa hakkına yol açan saldırgan fiilin ani ve kapsamlı olup başka bir seçeneğe ve durum değerlendirilmesi yapmaya imkân verecek süre bırakmaması gerekir. Ayrıca meşru müdafaaın zaruret, aciliyet, orantılılık olmak üzere üç ön şartı vardır.

Meşru müdafaa her devletin doğal olarak sahip olduğu, kendini işgal ya da saldırıdan korumak için başvuracağı, şartlarının oluştuğuna kendisinin karar vereceği bir hak olarak uluslararası hukukta yerini almıştır. 51'nci madde kapsamında bir devletin meşru müdafaa hakkını kullanabilmesi için belli bazı şartların söz konusu eylemde mevcut olması gerekmektedir.

4.1. Silahlı Saldırı Olması Şartı

Uluslararası hukukta meşru müdafaa için kuvvet kullanmak meşru bir hak fakat bu hakkın doğması için birincil koşul devlete yönelilen silahlı bir saldırı olması gerekmektedir. Burada dikkat edilmesi gereken nokta, silahlı bir saldırı halinde, saldırıya karşı bireysel ya da kolektif bir meşru müdafaa hakkının devreye girecek olmasıdır. BM Antlaşması'nın 51. maddesinin vurguladığı gibi, herhangi bir saldırı olmaması durumunda, uluslararası sistemde meşru müdafaa hakkı da doğmayacaktır. Meşru müdafaa hakkı, fiili olarak vuku bulmuş bir saldırı halinde doğacaktır; sadece bir saldırı tehdidi bu hakkın kullanılması için yeterli değildir. Yani önlleyici meşru müdafaa hakkı BM Antlaşması'nın 51. maddesinin kapsamına girmemektedir.

Bu noktada tartışma olan husus, "silahlı saldırı" kavramının açıkça tanımlanmamasından kaynaklanmaktadır. Bu durum hangi eylemlerin silahlı saldırı olarak değerlendirilecekleri noktasında belirsizlik yaratabilmektedir. BM Genel Kurulu'nun 14 Aralık 1974 tarih ve 3314 sayılı "Saldırının Tanımı" kararında yer alan hüküm şu şekildedir:

"Bir devletin başka bir devletin egemenliğine, toprak bütünlüğüne veya siyasal bağımsızlığına karşı herhangi bir biçimde BM Kurucu Antlaşmasına aykırı olarak silahlı kuvvet kullanması".

Meşru müdafaa hakkının gerçekleşebilmesi için saldırı eyleminin gerçekleşmesi gerekmektedir. Keza meşru müdafaa eyleminin saldırıya yapan saldırganı karşı gerçekleştirilmesi gerekmektedir. İç çatışmalar, kuvvet kullanma kavramı kapsamında değerlendirilmemektedir. Çünkü Madde 2/4, devletlerin yalnızca uluslararası ilişkilerinde kuvvet kullanmalarını veya kuvvet kullanma tehdidinde bulunmalarını yasaklamaktadır. Yani bir devletin ülkesinde ortaya çıkan ayaklanmayı bastırma için kuvvete başvurmak hakkı yasaktan etkilenmez. Sistemi çerçevesinde ortak güvenlik sistemi harekete geçene kadar başvurulacak bir yol olarak istisnai bir nitelik taşır. Dolayısıyla bireysel veya ortak meşru müdafaa hakkının kullanılabilmesi için Güvenlik Konseyi'nin karar alması gerekmektedir.20 Meşru müdafaa hakkını geniş yorumlayan yazarlara göre, aktörler sistemde engelleyici/önlleyici meşru müdafaa hakkına da sahiptir. Tehdidin oldukça büyük olup, bu saldırının olacağından kesinlikle emin olunduğu durumlarda, uluslararası teatül hukuku, önlleyici meşru müdafaa hakkına izin verir (Değdaş, 2018, ss.24-27).

4.2. Güvenlik Konseyinin Karar Alması

BM Antlaşması 51'nci maddesi gereğince meşru müdafaa halinde tedbirlere başvuran devletin aldığı bu tedbirlerin derhal Güvenlik Konseyi'ne bildirilmesi gereklidir. Bu gerekliliğin ilk amacı "BM'nin bunların yerine alacağı kolektif tedbirleri olabildiğince çabuk almasını sağlamak"tır. Bununla birlikte maddeden çıkarılabilecek bir diğer husus, meşru müdafaa hakkının BM uluslararası barış ve güvenliğin korunması için gereken kolektif tedbirleri aldığı meşru müdafaa hakkının sonra ereceğidir. Diğer bir deyişle, meşru müdafaa BM'nin gerekli tedbirleri almasına kadar geçen zamanla sınırlanmış durumdadır.

BM'nin aldığı tedbirlerin meşru müdafaa hakkını kullanan devletin mağduriyetini giderecek ölçüde olması gerekir. Bu bağlamda BM'nin meşru müdafaa hakkına son verecek olan tedbirlerinin niteliği Sertaç Başeren'in ifadeleriyle şu şekilde özetlenebilir:

"Meşru müdafaa hakkının amaçlarının silahlı saldırıya savuşturma, öncelikle saldırganı mağdur devletin ülkesinden çıkartmak ve tekrar kullanmasını ya da tehdidine başvurmasını önlemek olduğu hatırlanırsa, bu hakka son verecek olan kolektif tedbirlerin niteliği daha iyi tasavvur edilebilir" (Karadağ, 2016, ss.177-178).

Meşru müdafaa hakkı 51. maddeye göre, BM Güvenlik Konseyi'nin dünya barışının yeniden inşası için önlemler almasıyla birlikte sona erer. Ayrıca bu hakkını kullanan devlet, ölçülülük ve orantılılık ilkesine de uymak zorundadır; aksi takdirde saldırının kapsamını aşan her türden tedbirin kendisi bir saldırı olarak kabul edilecektir. BM'nin aldığı tedbirlerin meşru müdafaa hakkını kullanan devletin mağduriyetini giderecek ölçüde olması gerekir (Değdaş, 2018, s.28).

5. FIRAT KALKANI HAREKATININ HUKUKİ GEREKÇESİ

5.1. Genel

Türkiye'nin meşru müdafaa hakkı Fırat Kalkanı Harekâtından daha önce doğmuştur. Türkiye, 20 Temmuz 2015 tarihinde DEAŞ tarafından gerçekleştirilen Suriç saldırısından sonra 24 Temmuz 2015 tarihinde, BM Güvenlik Konseyi üyelerine ve BM Genel Sekreteri'ne;

"*Belli ki, Suriye'deki rejim, Suriye kaynaklı ve Türkiye'nin ve halkının güvenliğini tehlikeye atan bu tehditleri önlemekte ne yeterli ne de isteklidir. BM Sözleşmesi'nin 51'inci maddesi çerçevesinde, tek başına ya da kolektif şekilde kendini savunmak, uluslararası hukuka göre doğal hakkımızdır. Buna dayanarak, Türkiye, Küresel Koalisyonun üyeleriyle koordinasyon içinde hareket etmek de dâhil olmak üzere, Suriye'deki DEAŞ'a karşı kendi vatandaşlarını ve topraklarını korumak ve terör tehdidini karşı koymak için gerekli ve orantılı askeri hamleleri başlatmıştır...*" ifadelerini içeren bir mektup göndermiştir.

Söz konusu mektup göz önünde bulundurulduğunda, aslında Türkiye'nin DEAŞ saldırılarını dolayısıyla Türkiye'nin karşı meşru müdafaa hakkının, harekâtın daha önce başladığı ifade edilebilir.

Harekâtın uluslararası hukuk açısından değerlendirilebilmesi için öncelikle bazı saptamaların yapılması gerekmektedir. İlk olarak, Türkiye Cumhuriyeti Devleti'ne karşı gerek ülkesi içinden gerekse ülkesi dışından silahlı saldırılar düzenlenmiştir.

İkinci olarak, Türkiye'ye yapılan bu saldırılar, Suriye tarafından değil, özellikle DEAŞ terör örgütü tarafından gerçekleştirilmiştir. Suriye Arap Cumhuriyeti Devleti ülkesinin bir bölümünü DEAŞ'ın etkin denetimine geçmiş ve Suriye Arap Cumhuriyeti Devleti'nin bu bölgelerde otoritesi ve denetimini ortadan kalkmıştır. Dolayısıyla DEAŞ'ın Türkiye Cumhuriyeti Devleti'ni hedef alan eylemleri, doğrudan Suriye Arap Cumhuriyeti Devleti'ne atfedilemez.

Üçüncü olarak, DEAŞ terör örgütü tarafından Türkiye'ye yapılan bu saldırılar, silahlı saldırı düzeyine ulaşmıştır.

Dördüncü olarak, Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin bu saldırıları bertaraf edebilmesi için gereken tedbirleri alması gerekmektedir. Bir devlet, ülkesi içinde faaliyet gösteren terörist örgütlere karşı mücadele etme hakkında sahiptir. Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin ülkesi dışından başka bir ülkeden yani Suriye'deki terör örgütlerinden yapılan saldırıları bertaraf edebilmesi için bunlara yönelik kuvvet kullanması gerekmektedir. Dolayısıyla harekât, bir devletin (Türkiye Cumhuriyeti), başka bir devletin (Suriye Arap Cumhuriyeti) ülkesinde gerçekleştirdiği kuvvet kullanma eylemidir.

Beşinci olarak, harekâtın hedefi, Suriye Arap Cumhuriyeti Devleti, askeri güçleri ve toprak bütünlüğü değil, Türkiye Cumhuriyeti Devleti'ne karşı saldırıda bulunan terörist gruplardır (Terzioğlu, 2018, ss.620-625).

5.2. Silahlı Saldırının Varlığı

Meşru müdafaa hakkının kullanımının BM Antlaşmasında da yer alan en temel koşulu, bir "silahlı saldırının" mevcut olmasıdır. Bu saldırı, "silahlı" olmalıdır. Zira her saldırı, silahlı saldırı olarak kabul edilmemektedir. BM Antlaşmasında silahlı saldırının tanımı yapılmamıştır. Bununla birlikte BM Genel Kurulu, 14 Aralık 1974 tarihli ve 3314 sayılı Saldırının Tanımı Kararını kabul etmiştir. Karar'ın 3. maddesine göre, aynı zamanda BM Antlaşmasının 51. maddesi anlamında silahlı saldırı olarak da kabul edilebilecek şu fiiller saldırı niteliği taşır:

- Bir devletin silahlı kuvvetlerinin diğer bir devleti istila etmesi veya ona hücum etmesi veya ne kadar geçici olursa olsun, böyle bir istiladan veya hücumdan ileri gelen herhangi bir askeri işgal veya kuvvet yoluyla başka bir devletin ülkesinin veya bir bölümünün ilhaki;
- Bir devletin silahlı kuvvetlerinin, başka bir devletin ülkesini bombardıman etmesi veya bir devletin diğer bir devletin ülkesine karşı herhangi bir şekilde silah kullanması;
- Bir devletin liman veya kıyıların diğer bir devletin silahlı kuvvetleri tarafından abluka altına alınması;
- Bir devletin silahlı kuvvetleriyle başka bir devletin kara, deniz veya hava kuvvetlerine veya deniz veya hava filolarına saldırması;
- Bir devletin başka bir devlette sonucusuyla yapılan bir anlaşmaya göre bulunan silahlı kuvvetlerinin o anlaşmada öngörülen hükümlere aykırı şekilde kullanılması veya bu silahlı kuvvetlerinin varlığının bu ülkede anlaşmanın sona ermesinden sonra da sürdürülmesi;
- Ülkesini başka bir devletin emrine veren bir devletin, ülkesinin o devlet tarafından üçüncü bir devlete karşı saldırı amacıyla kullanılmasına izin vermesi;
- Bir devlet tarafından veya bir devlet adına diğer bir devlete karşı yukarıda listesi verilen fiillere varan veya o ölçekte olan silahlı kuvvet fiillerini icra eden silahlı çetelerin, grupların, gayri nizami askerlerin veya paralı askerlerin gönderilmesi veya bu gibi fiillere önemli ölçüde katılması.

Meşru müdafaa'nın klasik uygulamasında, silahlı saldırının bir devletten başka bir devlete yönelik olması söz konusudur. Ancak ABD'de gerçekleşen 11 Eylül saldırıları, terörizmle mücadele ve meşru müdafaa hakkı açısından bir dönüm noktası olmuştur. Zira terör örgütleri gibi devlet dışı aktörlerden saldırı söz konusu olmuş ve bu durum klasik meşru müdafaa hakkının sınırlarını zorlamıştır. ABD'ye yönelik 11 Eylül saldırıları sonrası, BM Güvenlik Konseyi, 1368 ve 1373 sayılı kararlarında, bu eylemlerin uluslararası barış ve güvenliği tehdit ettiğini, ABD'nin bireysel ve müşterek meşru müdafaa hakkının bulunduğu kabul etmiştir. Nitekim yukarıda da ifade edildiği gibi, TBMM'nin Suriye ile ilgili kararlarında 1373 sayılı Karara atıfta bulunması, Türkiye'nin terör saldırılarına karşı bireysel ve müşterek meşru müdafaa hakkı olduğunu vurgulaması bakımından Harekâtın hukuksal gerekçesine dayanak oluşturmaktadır.

Suriye'den Türkiye'ye yönelik DEAŞ terör örgütünün eylemleri, Saldırının Tanımına İlişkin Kararın (e) ve (f) bendi bağlamında Suriye Arap Cumhuriyeti Devleti'ne doğrudan atfedilemeye de bir saldırı söz konusudur. Hepsini bir arada değerlendirildiğinde Türkiye'ye yönelik silahlı saldırı fiilinin oluştuğu görülmektedir.

5.3. Orantılılık İlkesi

Meşru müdafaa hakkının sınırlarından birisi de orantılılık ilkesidir. Orantılılık ilkesi hem kuvvet kullanma hukuku hem de silahlı çatışmalar hukuku açısından önem taşımaktadır. BM Antlaşmasının 51. maddesinde yer almasına rağmen, örf ve âdet hukukundan kaynaklanan orantılılık, saldırıyı durduracak ve etkilerini ortadan kaldıracak ölçüde kuvvete başvurulmasıdır. Kuvvet kullanma hukuku bakımından değerlendirildiğinde, yukarıda da ifade edildiği gibi, terör eylemlerinin kümülatif etkileri dikkate alınarak sadece son terör eylemi değil, geriye doğru bütün terör eylemlerinin etkisi ile uygun güç kullanılması uygundur.

Fırat Kalkanı Harekâtı, operasyonel açıdan bakıldığında, yoğun olarak DEAŞ'a yönelik olarak gerçekleşmiştir. DEAŞ'ın eylemleri bir bütün olarak değerlendirildiğinde, DEAŞ saldırılarının engellenmesi için Fırat Kalkanı Harekâtı ölçüsünde bir savunmanın yapılması, orantılılık ilkesine uygundur. Harekât sonunda, hedeflenen alan, DEAŞ militanlarından arındırılmıştır. TSK, hedeflenen alanın dışına çıkmamıştır. Bu açıdan bakıldığında da orantılılık ilkesine riayet edildiği görülmektedir.

5.4. Gereklilik ve Aciliyet İlkesi

Meşru müdafaa hakkının sınırlarından birisi de gereklilik ilkesidir. BM Şartının 51. maddesinde yer almasına rağmen, örf ve âdet hukukundan kaynaklanan gereklilik ilkesi, mağdur devlet açısından saldırının durdurulabilmesi için kuvvet kullanılmasından başka bir seçeneğin kalmaması, kuvvet kullanılmasının zorunlu olmasıdır. Suriye'nin belirli bölgelerinde bir otorite boşluğunun varlığı, yönetiminin bu alanlardaki acizyeti ve gerekli devlet egemenliğini kuramaması, terör örgütlerinin söz konusu alanlara hâkim olması sonucu doğurmuştur. Suriye, bu saldırıların önlenmesi konusunda yetersiz kalmış ve isteksiz davranmıştır.

Meşru müdafaa hakkında aciliyet ilkesi, kuvvet kullanımının derhal yapılmasını gerektirir. Saldırı ile savunma arasında zaman bakımından bir kopukluk bulunmamalıdır. Türkiye'nin meşru müdafaa hakkı bu açıdan değerlendirildiğinde, aciliyet ilkesine riayet edildiği görülmektedir. Zira DEAŞ saldırıları süreklilik göstermektedir. Terör saldırıları devam eden bir nitelik taşımaktadır (Terzioğlu, 2018, ss.611-635).

5.5. Kuvvet Kullanımının Derhal BMGK'ya Bildirilmesi İlkesi

BM Şartı'nın 51. maddesine göre, devletlerin müdafaa hakkını kullanırken aldıkları önlemleri BM Güvenlik Konseyine bildirmeleri gerekmektedir. Türkiye'de bu kurala riayet ederek Fırat Kalkanı Harekâtının başlamasıyla birlikte BM Güvenlik Konseyine durumu bir mektupla bildirmiş, mektupta özellikle Türkiye'ye yönelik artan terör tehdidi ve kuvvet kullanımına mecbur kaldığından, Türkiye'nin kuvvet kullanımının BM Antlaşmasının 51'nci maddesi kapsamında icra edildiğini bahsedilmektedir. Fırat Kalkanı Harekâtının hukuki gerekçesine ilişkin Türkiye'nin BM Güvenlik Konseyi'ne sunduğu, 24 Ağustos 2016 tarih ve S/2016/739 sayılı mektup aşağıdaki gibidir:

"Mütteakip hususları dikkatinize sunabilmek adına hükümetimin talimatı üzerine yazıyorum. Suriye'deki çatışmanın trajik sonuçları altıncı yılda da aynı şiddetle devam ettiğinden dolayı, sadece Suriye halkı değil bütün bölge son derece acı çekmektedir. Uygun zemini bulan terör örgütleri, bölgesel istikrara ve Türkiye'nin ulusal güvenliğine açık bir tehdit teşkil eden faaliyetler icra etmektedirler. Güvenlik Konseyi'ne sunduğumuz 24 Temmuz 2015 tarihli bir mektupta, konseyin üyelerini, DEAŞ terör örgütüyle mücadele konusundaki niyetimiz ve bu bağlamda başlattığımız eylemler konusunda bilgilendirmiştik. Söz konusu tarihten itibaren, Suriye komşulu terörizm ve onun yayılma etkileri katlanarak artmaktadır. DEAŞ teröristleri, Türkiye'de 21 kişinin hayatını kaybetmesiyle sonuçlanan roket saldırıları ve topçu atışları yapmıştır. DEAŞ aynı zamanda, şehirlerimizde yüzlerce insanımızın hayatına kasteden terör saldırıları gerçekleştirmiştir. Son olarak da çoğu kadın ve çocuk olan 54 vatandaşımız, 20 Ağustos'ta Gaziantep'te düzenlenen bir başka bombalı saldırının kurbanı olmuşlardır.

Bu terörist tehdidi ortadan kaldırma noktasında, cevabımız her zaman BM Antlaşması'nın 51. maddesinde öngörülen meşru müdafaa hakkı doğrultusunda; orantılı, ölçülü ve sağlıklı olmaktadır. Türkiye, kendi ulusal çabalarının bir parçası olarak ve uluslararası girişimlerle de iş birliği içerisinde, 24 Ağustos 2016'nın erken saatlerinde, doğrudan ve kasten Türkiye'yi hedef alan DEAŞ'a karşı bir askeri operasyon başlatmıştır. Uluslararası koalisyon unsurlarınca da desteklenen bu askeri faaliyet, Suriye'nin kuzeyinde DEAŞ kontrolindeki bölgelerde icra edilmektedir. Bu önlem, hem 51. maddede tespit edilen meşru müdafaa anlayışına dayalı olan ulusal ve sınır güvenliğimizi sağlamak adına, hem de Güvenlik Konseyi'nin 1373 (2001), 2170 (2014) ve 2178 (2014) sayılı kararları ile üye ülkelere atfettiği terörizmle mücadele sorumluluğu bağlamında gereklidir.

Altını çizmek isterim ki, Suriye'nin toprak bütünlüğünü ve siyasal birlikliliğini tartışmasız bir şekilde taahhüt eden Türkiye, söz konusu temel ilkeleri desteklemek ve daha da geliştirmek anlayışıyla bu önlemi almaktadır. Türkiye, Suriye'deki çatışmaya, Cenevre Bildirisi ve 2254 (2015) sayılı Güvenlik Konseyi kararıyla tespit edilen gerçek bir politik geçiş yoluna politik bir çözüm bulabilmeye ilişkin taahhüdüne sadık kalmaya devam etmektedir ve bunu en kısa zamanda gerçekleştirebilmek adına yılmaz çabalarına devam edecektir. Mevcut mektup metninin, Güvenlik Konseyi'nin bir dokümanı gibi yayılması durumunda müteşekkirdirum." (Atalay, 2019, ss.127-128).

Birleşmiş Milletler Sözleşmesinin 51'inci maddesinin sağlanmış olduğu meşru müdafaa hakkına istinaden Türkiye Cumhuriyeti uluslararası kamuoyuna Fırat Kalkanı Harekâtını başlattığını bildirmiştir. 51. Madde, güvenlik konseyi uluslararası barış ve güvenlik sağlamak için gerekli önlemleri alana kadar, BM üyesi aleyhine silahlı saldırı gerçekleşirse, devlete bireysel veya toplu savunma hakkını taahhüt etmektedir. Fırat Kalkanı Harekâtını sınır dışı bir müdahale olması rağmen, uluslararası hukuka göre, gerektiğinde farklı bir ülkede operasyon yapılmasını da taahhüt ettiği için, Türkiye'nin Suriye sınırlarına bir müdahale yapması herhangi bir sorun teşkil etmemektedir (Akca, 2018, s.73).

5.6. Yönetilemeyen Alan

Yönetilemeyen alanın varlığı hem ana ülkenin toprak bütünlüğüne hem de egemen yetkilerine halel getirirken, sınırda olduğu ülkelerde istikrarın ve düzenin bozulmasına neden olabilir. Nitekim 1990'lı yıllarda Liberya'da meydana gelen çatışmalarda ortaya çıkan zayıf ve başarısız devlet, "nütrekkep lekesi" gibi Fildişi Sahili'ne, Gine'ye ve Sierra Leone'ye yayılmıştır. Yönetilemeyen alanda ortaya çıkan terör ve terör örgütleri, sınırda olduğu devletlerde etnisite, siyasi yakınlık veya ekonomik çıkarlara dayalı sınır-ötesi ağlar oluşturlar. Yönetilemeyen alanlar farklı derecelerde

tehdit oluşturlar. Ya küresel cihadizm ile bağlantılı terörizm barındırır, ya cihat dışı terörizm ve suç şebekeleri için üsler sağlar ya da yönetilemeyen alanlar insani krizin en büyük tehdit unsuru olarak ortaya çıkar.

Suriye özelinde ise iç savaşla birlikte Esad rejimi ülke genelinde otoritesini yitirmiştir. Etnik ve dini olarak ayrışan ve homojen bir yapıya sahip olmayan Suriye, devam eden çatışmalarla birlikte “zayıf ve başarısız” bir devlete dönüşmüştür. Devlet otoritesinin olmadığı Suriye topraklarında terör örgütleri yuvalanmış Türkiye sınırında etkin rol oynamaya başlamışlardır. Türkiye topraklarında beliren tehdit, küresel cihadizm ile bağlantılı olan DEAŞ ve cihat dışı terör eylemleri ile varlık gösteren PKK’nın Suriye kolu YPG/PYD’dir. Yönetilemeyen alanda ortaya çıkan iki terör örgütü kendi devlet inşa süreçlerini hızlandırırken homojen olmayan Suriye nüfusu üzerinde insani krizlere neden olmuşlardır.

Öte yandan yönetilemeyen topraklardan Türkiye’ye yapılan silahlı saldırılar ile ülke güvenliği, milletin can ve mal güvenliği tehdit altında kalmıştır. Sonuç olarak “Düzensiz güçler tarafından, yönetilemeyen alanlardan komşu devlete karşı silahlı saldırı gerçekleştirilirse, bu faaliyetler ülke devletine zafedilemese bile, silahlı saldırı teşkil etmektedir.” Mağdur devlete, “ülke-dışı meşru müdafaa” (extraterritorial self-defence) hakkını vermektedir.

5.7. İsteksizlik ve Aciziyet

“İsteksizlik ve aciziyet” doktrini kökenlerini “tarafsızlık” hukukundan alır. Günümüzde mağdur devletin sürekli tehdidi ortadan kaldırmak için son çare tedbir olarak başvurabileceği kabul görmektedir. Ülkesinden kaynaklanan terör faaliyetlerini önlemede isteksiz ve aciziyet durumundan bahsedebilmek için ülke devletinin mağdur devlete topraklarında güç kullanması için “rıza” göstermesi gereklidir. Ülke devletinin rızası varsa “isteksizlik ve aciziyet” testine başvurulamaz. İsteksizlik ve aciziyet testi nispeten bir açıklamaya kavuşmuş olsa da temel parametreleri tam olarak tanımlanmamıştır. İsteksizlik ve aciziyet testinin temel ilkeleri; ana devlet ile rıza veya iş birliğine öncelik verilmeli; ana devletin tehdide makul bir süre içinde karşılık vermesi beklenmeli; mağdur devlet, ana devletin hedef bölgesindeki kontrol ve kapasitesini makul bir şekilde değerlendirmesini istemeli; mağdur devlet, ana devletin tehdidi bastırma yöntemlerini ve ana devlet ile geçmişteki ilişkilerini değerlendirmelidir.

Dinstein’e göre isteksizlik ve aciziyet testinin parametreleri şunlardır. Mağdur devletin uyguladığı güç;

1. Silahlı saldırıya tepki niteliği taşımamalı,
2. Önleyici olmamalı,
3. Saldırının tekrarlanması beklenmeli,
4. Mağdur devlet ana devletin saldırılarını olasılığını ortadan kaldırmak için kendi topraklarında gerekli önlemleri alamayacağını ya da istemediğini doğrulamalı,
5. Mağdur devlet ana devletin rızasını istemeli ve güç kullanımı son çare olmalıdır.

Suriye’de Esad rejimi ülkenin bütününde otoritesini yitirdiği için ve daha önemlisi Türkiye’nin izlediği Suriye dış politikadan rahatsız olduğu için Suriye kaynaklı DEAŞ ve PKK/PYD saldırılarını önlemede hem “aciziyet” içinde hem de “isteksizdir”. Nitekim Fırat Kalkanı Harekâtı başladığında Türk Tanklarının Suriye’ye girmesini egemenlik ihlali olarak değerlendirmiş ve BM Genel Sekreterine ve BM Güvenlik Konseyi’ne bir mektupla Türkiye’yi şikâyet etmiştir (Taşdemir ve Özer, 2017, ss.62-64).

5.8. BM Güvenlik Konseyi Kararları

Türkiye Cumhuriyeti, resmî açıklamalarında Fırat Kalkanı Harekâtının gerekçesi olarak, BM Antlaşmasının 51. maddesinde düzenlenen meşru müdafaa hakkını gerekçe göstermekle birlikte, Hükûmete TSK’nın yabancı ülkelere gönderilmesine izin veren TBMM kararlarında, BM Güvenlik Konseyi’nin çeşitli kararlarına atıfta bulunmaktadır. Bu kararlar, 1373 (2001), 2118 (2013), 2170 (2014), 2178 (2014) ve son olarak da 2249 (2015) sayılı kararlardır.

BM Güvenlik Konseyinin bu kararlara ilişkin olarak genel bir değerlendirme yapılacak olursa söz konusu kararlar, daha çok uluslararası topluma hitap eden, uluslararası toplumla birlikte hareket etmeyi öngören kararlardır. Doğrudan bireysel meşru müdafaa hakkına olanak tanıyan kararlar olarak gözükmektedir. Nitekim Türkiye de Fırat Kalkanı Harekâtı’nı, BM Kararlarından ziyade meşru müdafaa hakkına dayandırarak resmî açıklamalarda bulunmaktadır. Örneğin 28 Eylül 2016 tarihli MGK Basın Bildirisinde, “Fırat Kalkanı Harekâtının, uluslararası hukuktan kaynaklanan meşru müdafaa hakkımız çerçevesinde, Suriye’nin toprak bütünlüğü esas alınarak icra edildiği” ifade edilmiştir.

Meşru müdafaa hakkı, mağdur devlet tarafından bireysel olarak kullanılabilir gibi, diğer devletlerle birlikte müşterek olarak da kullanılabilir. Türkiye, Fırat Kalkanı Harekâtı ile meşru müdafaa hakkını bireysel olarak kullanmıştır.

Meşru müdafaa hakkını kullanabilmek için, öncelikle mağdur devletin silahlı saldırıya uğramış olması gerekmektedir. Meşru müdafaa hakkı kullanılırken orantılılık, gereklilik ve aciliyet ilkelerine de uyulması gerekmektedir.

6. SONUÇ

2011 yılından bu yana Suriye’de devam eden çatışmalar ve iç karışıklıklar, bu ülkedeki karışıklığı fırsata çeviren terör örgütlerinin varlığı, çok sayıda ülkenin Suriye’ye gelecek askeri kuvvet kullanması, vekalet savaşlarının baş göstermesi, Suriye devletinin kontrolü kaybederek başarısız devlet durumuna düşmesi gibi nedenler bu ülkenin sınırlarını koruyamaması, bazı bölgelerin kontrolünü terör örgütlerine kaptırmasına neden olmuştur. DEAŞ ve PKK/PYD terör örgütlerinin, Suriye kuzeyinde bazı bölgelerin kontrolünü ele geçirmiş olması, bu bölgelerden Türkiye’ye yönelik silah saldırılarının artması, saldırılar neticesinde çok sayıda vatandaşımızın hayatını kaybetmesi, bir o kadarının ise yaralanması, maddi hasarların meydana gelmesi Türkiye’nin egemenlik haklarına ihlal etmiştir. Sıralanan nedenlerle Türkiye’nin bu saldırılara bertaraf etmesi zorunluluğu doğmuş, bu nedenle Fırat Kalkanı Harekâtı icra edilmiştir.

Uluslararası hukuk açısından Fırat Kalkanı Harekâtı değerlendirildiğinde; Türkiye’nin harekâtı bireysel meşru müdafaa hakkına dayandırıldığı görülmektedir. Suriye Arap Cumhuriyetinin, Türkiye’ye yönelik terör saldırılarını ve tehdidini önleyememesi, bu saldırıları önleme kapsamında isteksiz davranması, Türkiye’ye saldırıların silahlı saldırı boyutuna ulaşması gibi hususlar Türkiye’nin meşru müdafaa hakkını doğurmuştur.

Türkiye’nin kuvvet kullanma yöntemi ve şiddeti incelendiğinde; kuvvet kullanmanın en son çare olarak başvurulmuş bir yöntem olduğunu, meşru müdafaa hakkını kullanan Türkiye’nin oldukça orantılı ve sınırları belirlenmiş bir hareketle kendisine yönelik tehditleri bertaraf etme yöntemini seçtiği, doğrudan terör örgütlerini hedef aldığı ve sivillerin zarar görmemesi için her türlü tedbiri aldığı da görülmektedir.

Türkiye ayrıca, Fırat Kalkanı Harekâtıyla ilgili olarak BM Güvenlik Konseyi’ne sunmuş olduğu mektuplarda söz konusu hareketin meşruyetini artırmak amacıyla, BM Güvenlik Konseyi’ni 1368 (2001), 1373 (2001), 1624 (2005), 2170 (2004), 2178 (2014), 2249 (2015) ve 2254 (2015) sayılı kararlarına da atıfta bulunmuştur. Söz konusu BM Güvenlik Konseyi kararlarından; 1368 (2001) ve 1373 (2001) sayılı kararların artan terör tehdidini ve eylemlerine karşılık meşru müdafaa hakkının uygulanabileceği anlayışının ortaya çıkmasına olanak sağlaması; 2249 (2015) sayılı kararın ise DEAŞ terör örgütünün uluslararası barış ve güvenliği tehdit ettiğini vurgulaması, uluslararası terörizme karşı kuvvet kullanımını meşru hale getirmiş, bu kararlar çerçevesinde Fırat Kalkanı Harekâtının da uluslararası hukuka uygunluğu kuvvetlenmiştir.

Fırat Kalkanı Harekâtı çerçevesinde, meşru müdafaa hakkının şartlarından olan silahlı saldırının meydana gelmiş olması, meşru müdafaa hakkının kullanımının BM Güvenlik Konseyi’ne bildirilmiş olması, kuvvet kullanımının “gereklilik, aciliyet ve orantılılık” ilkeleri içerisinde icra edilmesi, Türkiye’nin gerekli şartlara tamamen uyduğunu göstermektedir.

Sonuç olarak; Türkiye’nin Suriye’de faaliyet gösteren terör örgütlerine karşı kuvvet kullanımı, meşru müdafaa hakkının şartlarının yerine getirilmesi açısından değerlendirildiğinde Fırat Kalkanı olarak isimlendirilen hareket uluslararası hukuka uygun olduğu, Türkiye’nin mevcut uluslararası kurallara uygun olarak kuvvet kullandığı değerlendirilmektedir.

KAYNAKÇA

- Akca, M.A. (2018). Objektif Ulusal Çıkar Kavramı: Kıbrıs Barış Harekâtı ve Fırat Kalkanı Harekâtı. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). İstanbul Ticaret Üniversitesi, İstanbul.
- Atalay, A. (2019). Uluslararası Terörizme Karşı Kuvvet Kullanma: ABD, Rusya ve Türkiye’nin Suriye’ye Müdahalesi Örneği. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Milli Savunma Üniversitesi Ankara.
- Balık, G. (2015). Anayasa’da Milletlerarası Hukukun Meşru Saydığı Haller Sorunu. Uluslararası İlişkiler Dergisi, 12(47), 47–71.

Değdaş, U.C. (2018). Uluslararası Hukukta Önleyici Meşru Müdafaa Hakkı. Anadolu Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi Cilt: 1 Sayı: 6, 21-40.

Karadağ, U. (2016). Birleşmiş Milletler Antlaşması'na Göre Meşru Müdafaa Hakkı. İnönü Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, 7 (2), 171-186. <https://doi.org/10.21492/nuhfd.291295>.

Kasapoğlu, C. ve Ülgen, S. (2017). Fırat Kalkanı Harekatı ve El-Bab Operasyonu: Stratejik Bir Değerlendirme. EDAM Dış Politika ve Güvenlik Kağıtları Serisi 2017/1.

Taşdemir, F. ve Özer, A. (2017). Kuvvet Kullanma Hukuku Açısından Fırat Kalkanı Operasyonu. Akademik Hassasiyetler Dergisi, 4 (7), 53-70.

Terzioğlu, S. S. (2018). Uluslararası Hukuk Açısından Fırat Kalkanı Harekatının Meşruluğu Sorunu. Türkiye Barolar Birliği Dergisi, (134), 587-638.

[1] Atıf için: Bural, E. (2021). Terörizmle Mücadele Çerçevesinde Fırat Kalkanı Harekatının Hukuki Gerekeşi. Erişim adresi: <https://www.teram.org/Icerik/terorizmle-mucadele-cercevesinde-firat-kalkani-harek-tinin-hukuki-gerekesi-117>

[2] Diyarbakır'da HDP'nin seçim mitingine düzenlenen 2 bombalı saldırıda 4 kişi yaşamını yitirmiş, 279 kişi yaralanmıştır.

[3] Şanlıurfa'nın Suruç ilçesindeki intihar saldırısında 34 kişi hayatını kaybetmiş, 70 kişi yaralanmıştır.

[4] Ankara Tren Garındaki bombalı intihar saldırısında 100 kişi hayatını kaybetmiş, 391 kişi yaralanmıştır.

[5] İstanbul Sultanahmet'teki canlı bombalı intihar saldırısında 12 Alman turist hayatını kaybetmiş, 16 kişi yaralanmıştır.

[6] İstanbul İstiklal Caddesi üzerindeki intihar saldırısında 3'ü İsrail, biri İran uyruklu 4 kişi hayatını kaybetmiş, 45 kişi yaralanmıştır.

Erol Başaran BURAL